

få mange tyske filosoffer og teologer (og andre) til at få øjnene op for denne etik og inspirere dem til at læse Løgstrups egne betragtninger, inklusive alle dem, som bogen ikke kommer ind på.

Kees van Kooten Niekerk

Johannes Horstmann

Et grundrids af den kirkelige dogmatik. Forord ved Henrik Frost. Asferg: Tidehvervs Forlag 2009. 338 s. Kr. 250. Register kan downloades fra <http://tidehverv.dk>.

I efteråret 1988 forelæste Johannes Horstmann to gange ugentligt ved Københavns Universitet over "Kirkelig dogmatik i grundrids" og holdt tillige en øvelse over "Retfærdiggørelse ved tro uden lovens gerninger". Nogen beskeden opgave har det ikke været, og de nu trykte manuskripter til forelæsningerne vidner om omhu i tilrettelæggelsen. Men udgivelsen rummer også vidnesbyrd om Horstmanns kritiske stilling til den universitetsteologi, som han nu bidrog til. Bogen indledes med en tidligere publiceret artikel fra 1976, hvori "universitetssystematikken" beskyldes for at være "indskrænket [...] til lærdomskompilation", "kursus i videnskabelig teknik" og "fodnoteologi uden den eksistensdybde, der evner at få noget af virkelig betydning for præstens gerning på prædikestolen til at stå oppe i teksten" (19). Trods kritikken anerkender Horstmann teologiens status som videnskab med hjemstedsret på universitetet. Men denne ret kan forskertses, og for den danske systematiske teologis vedkommende fandt Horstmann vel, at den var sat over styr, fordi dens "forkyndelsesrelevans" var blevet for ringe (20) og i hvert fald ringere end præstegårdsteologiens.

De 29 forelæsninger er ordnet traditionelt med kapitler om indlednings-spørgsmål, guds- og skabelseslære, syndslære, kristologi, helligåndsteologi, derunder ekklesiologi og sakramentssteologi, og endelig eskatologi. De bærer præg af, at en teologisk eksistens her aflægger regnskab. Bogen kaster et blik tilbage over det 20. århundredes teologi, som den med sin videreførelse af luthersk teologi ved hjælp af den tidlige Barths Guds ord-teologi umiskendeligt er vokset ud af og har hjemme i. Alligevel er det ikke nemt at udpege den lutherske dogmatik fra samme periode, som Horstmanns ved sin position ligger tættest op ad. Den har sin egen stemme. Der er dog et slægtskab med den noget yngre Eberhard Jüngels dogmatiske tænkning, bortset fra, at Jüngel aldrig har skrevet en samlet dogmatik, og at der er indlysende forskelle på, hvordan de forvalter den dialektiske teologi. Begge betoner troens begivenhedskarakter. Ifølge Horstmann er Gud "den levende, der altid møder mennesket på en måde, som det ikke forud kan beregne, en måde, som altid er nu og overraskende" (76). Slægtskabet viser sig også i beskrivelsen af "det dialektiske" og i sansen for at udfolde de dogmatiske *loci* i hele deres

traditionelle bredde og tyngde og i en afspejling af dialektikkens uophørlige uro og af den frihed, den fører med sig.

Forelæsningerne er imidlertid næsten rensset for henvisninger og citater. Logisk nok, når det ikke var lærdomskompilation, men dogmatik som “*overvejelser før prædikenen*”, Horstmann ville drive (24), men også påfaldende. Han kunne have inddraget andre for at skærpe sit eget anliggende gennem modsigelse. Gerhard Ebelings *Dogmatik des christlichen Glaubens* kom fx i tre runder i hhv. 1979, 1982 og 1987. Horstmann kendte formentlig dette værk, men det nævnes ikke. Med Ebeling kunne han have drøftet, hvad der fik dem til at gå forskellige retninger med deres forståelse af kristendommen som noget, “hvori [... man lærer] at forstå sig selv” (16), ud fra hver deres tilslutning til Luthers bestemmelse af teologiens tema som *homo reus et perditus et deus justificans vel salvator*.

Rammerne her tillader ikke den diskussion med bogen, som den fortjener. Sit særpræg og sin styrke har den dels i den konsekvente udfoldelse af “det dialektiske”, dels i, at den vil være en kirkelig dogmatik. Det er den ikke oven i, hvad den ellers er, og heller ikke i kraft af en automatisk overtagelse af en kirkelig tradition. “Kirkelig” er den som en indre konsekvens af grundsynet på Guds åbenbaring og forkyndelsen. Dogmatik er “en overvejelse før prædikenen. Den er dét, at et menneske, som har til opgave at skulle prædike Evangeliet for andre, tænker sig om, gør sig selv rede for, hvad det er, han som forkynder af Evangeliet *skal sige*” (37). Overvejselen *før* er også en overvejelse *efter* prædikenen, for der er en bevægelse “fra hørt forkyndelse hen til det selv at skulle forkynde” (sst.). “Kirkelig” bliver denne også kritiske opgave ud fra en negativ begrundelse: “Dogmatikken skal tale om den Gud, som mennesket *ikke* ser eller erfarer og derfor *ikke* kan tale om” (31, mine kursiveringer). Fordi dogmatikken handler om det, der *ikke* er synligt eller erfarbart, giver den “ikke mening, hvor der ikke er kirke, hvor der ikke er en tro, som har hørt det og forventer at høre det på ny” (31f). Kirken ses som dogmatikkens mulighedsbetingelse.

Dette synspunkt giver Horstmanns dogmatik en enkel, raffineret og kritisk, også kirkekritisk, begrundelse for og udfoldelse af, der hele vejen igennem holder sig over, hvad Horstmann selv andetsteds kaldte “teologigrænsen”.

Kirsten Busch Nielsen

Johannes Horstmann

Den kristne etik – formaning ved Guds barmhjertighed. Forord ved Henrik Frost. Asferg: Tidehvervs Forlag 2011. 256 s. Kr. 200.

I lighed med Johannes Horstmanns dogmatik fra 2009 er denne bog blevet til som en række forelæsninger, der siden tilblivelsen i 1989-1990 har cirkuleret i et antal fotokopier. De ti forelæsninger – der ved udgivelsen er